

Bəxtiyar Vahabzadə ədəbiyyata özünəməxsus mövzularla gəlmişdir. Onun əsərləri fərdi təsvir forması, süjet tamlığı və bənzərsiz poetik löhvələri ilə oxucunun gözü önündə dayanırdı. İlk şeiri olan "Ana və şəkil"dən başlayan şairlik yolu "Mənim dostlarım" və "Bahar" kitablarında toplanmış əsərlərlə davam etdirilməklə mövzu əlvanlığı və kompozisiya bitkinliyi ilə seçilir. 1953-cü ildə nəşr etdirdiyi "Dostluq nəğməsi" kitabında təqdim etdiyi şeirlər ritorik ifadə, sözçülük, mücərrədlik, ovxarlanmamış bədii ifadə vasitələrindən kənardır. Şair həmin dövrlərdən başlayaraq "həyatın üzünə bəzək çəkmədən" onu öz təbii və həqiqi gözəlliyi ilə əks etdirməyə səy göstərmişdir.

B.Vahabzadə yaradıcılığı həm mövzu, həm də mündəricə baxımından zəngindir. Milli şeirimizin sənətkarlıq istiqamətində yetkinləşməsində onun şifahi xalq şeiri ənənələrindən, folklorlardan və mifologiyadan ustalıqla qidalanması mühüm rol oynamışdır. Onun yaradıcılığının orijinal tərfi həyat hadisələrinə poetik-fəlsəfi münasibətdən doğan danılmaz keyfiyyətdir. Hər hansı mövzuya müraciət edərkən onun şeirləri mövzu, problem, deyim, nəfəs və münasibət baxımından diqqəti daha çox cəlb edir.

B.Vahabzadə mifologiya və folklorlarda olduğu kimi, öz fərdi yaradıcılığında da rəqəmlərin simvolikasından ustalıqla yararlanan, ondan əsərlərinin ekspressiyasını gücləndirmək naminə geniş istifadə etməyi bacaran söz səraflarındandır. Bu da təsadüfi deyildir. Məlum olduğu kimi, mifologiya folklorun və ədəbiyyatın yaranması və inkişafı üçün daim mühüm mənbə kimi xidmət etmiş və bu gün də bu missiyanı yerinə yetirməkdədir. Bütün dünya xalqlarının ədəbiyyatı kimi Azərbaycan ədəbiyyatının da mifologiya və folklorla bağlılığı, onunla ilgili şəkildə inkişafı sənətkarlığımızın yaradıcılığına müsbət təsir etmişdir. Yazılı ədəbiyyatın folklorlardan qaynaqlanması heç vaxt kortəbii xarakter daşımamış, əksinə, məqsədli və yaradıcılığın mahiyyətinə xidmət edən olmuşdur. Klassik sənətkarlarda - Nizamidə, Füzulidə, Şəbüstəridə, Nəvaidə, Camidə, Aşıq Ələsgərdə, Molla Cümədə, Qasımbəy Zakirdə, M.F.Axundzadədə rəqəmlərin simvolikasından yararlanıldığı ilə bağlı müəyyən əsərlər yazılsa da, B.Vahabzadə yaradıcılığında rəqəmlərin simvolikasının belə xüsusiyyəti geniş müstəvidə hələ ki nəzərdən keçirilməmişdir.

B.Vahabzadə lirikasında rəqəm hesab əməliyyatı kimi görünüb dərk edilməklə bərabər, həm də simvolik mahiyyət daşımaqdadır. Məsələn, millətlə, Vətənlə, azadlıqla, torpaqla bağlı fikirlərini kağıza köçürərkən şair Vətənə, onun gələcəyinə münasibətini aşağıdakı kimi çatdırır:

*Yüz-yüz itən olsun,
Min-min də bitən var.
Şükür eyləyəlim ki,
Bizlərdən həm əvvəl,
Həm sonra Vətən var.*

Şairin burada istifadə etdiyi "yüz-yüz" və "min-min" kimi rəqəmlərin simvolikasından Vətənin "itən"lərdən daha çox "bitən"lərin əlində olacağı bitkin ifadə edilməklə onun yaşayacağına əminlik təsdiqini tapmaqdadır. Buradakı ekilib-artma sı-

Min-min də bitən var...

Bəxtiyar Vahabzadə yaradıcılığında rəqəmlərin simvolikası heyrətamiz dərəcədə əks olunur

rası sənətkar tərəfindən nəinki ritmik düzüm baxımından, həm də semantik çalar nöqtəyi-nəzərdən uğurlu hesab edilməlidir.

B.Vahabzadənin poetik təfəkkür mədəniyyəti təbiətə millidir. Bu müstəsna dərəcədə zəruri haldır ki, sən övladı olduğun xalqın nitq hissəsində feil olmağı bacarasan, xalqının canlı dil memarlığına öz töhfəni verə biləsən. B.Vahabzadənin poetik təfəkkür mədəniyyəti daha üstün mahiyyət kəsb edir və millilikdən ümumbəşəri səviyyəyə qalxır.

Millilik və bəşəriyyət B.Vahabzadənin yaradıcılığının ana xətti idi. Yəqin elə buna görə də şairin əsərlərində hər iki akkord güclü səslənir.

Hansı mövzuya müraciət etməsindən asılı olmayaraq, B.Vahabzadə həmin mövzuya özünəməxsus orijinallıq göstərir. Bu baxımdan onun əsərlərində rəqəmlərin simvolikası da mühüm rol oynayır. Şair "Azərbaycan oğluyam", "Zaman", "An-min il", "Anamın kitabı", "Tələtüm", "Təklük", "Dağda şələlə", "İki müəllim" və s. kimi qələmə aldığı nümunələrdə müxtəlif rəqəmlərə müraciət etməklə əsərlərinin məzmun və arxitektónikasına elə bir gözəl ovqat gətirir ki, onun şeirin infrastrukturuna daxil edilməsi oxucu içində qərribə hisslər yaradır. Məsələn, "An-min il"də "bir saat əvvəl", "bir insan", "bir axına qoşuldu", "bir an keçib", "min il aralanıbdır"; "Zaman"da "bir ay tamam oldu, düz bir ay"; "Azərbaycan oğluyam"da "min ildir", "torpağımdan bir çəmək", "mən bir qədim mahnıyam", "iki başlı, bir qəlbli", "bir bədənə dönmüşəm", "iki vətəni olan Azəroğlum", "bir ananın oğluyuq", "bir arzunun quluyuq" və s.; "Anamın kitabı"nda "... oxudum bir də", "talandı bir zaman dövlətin, varın", "çəkdi üç tərəfə, çəkdi üç yere", "bu boyda ölkəni Azərbaycanı bir ərəb qızına cəhiz verdilər", "otuz il öz-gəyə bərabər dedi", "bir ürək kimi"; "Tələtüm"də "yüz-yüz yalan", "min gecəni neylirəm", "min səsi, min duyğulu", "yüz-yüz yalvarışlara", "min-min təmənnalara", "yüz illik", "yüz ulduz sizin olsun", "mənə birçə gün verin"; "Təklük"də "bir saat", "yüz ilin dərdi", "bir günəş bəs edər", "yüz Kür qəder", "min dərdi", "bir nəfər", "Özümdən narazıyam"da "min rəngi, min səsi var", "min rəngli nəğməsi var", "birçə bundan razıyam ki"; "Dağda şələlə kimi"də "bir rəngi yox", "bir gülü yox", "həyat - Cıdır düzü, bir döyüş meydanıdır" və s. şeirlərindəki nümunələrdə rəqəmlərin simvolikasından geniş istifadə edildiyinin şahidi oluruq.

Gördüyümüz kimi, B.Vahabzadənin işlətdiyi bir, iki, üç, otuz, yüz, min rəqəmləri arasında ən çox istifadə etdiyi "bir" rəqəmidir.

Yeri gəlmişkən, qeyd edək ki, rəqəmlərlə bağlı danışmaq fikirlərini ortaya qoyub digərlərinə çatdırmaq şifahi poeziyada, atalar sözündə, zərbi məsəllərdə, tapmacalarda, nağıllarda, epik nümunələrdə və dastanlarda, xalq ailə-məişət həyatında və s. geniş tətbiq edilmişdir. Xalq fəlsəfəsinə bağlı olan sənətkarlar isə ona daha yaxından diqqət yetirmişlər. B.Vahabzadə isə, məlum olduğu kimi, qədim şifahi ənənələrə, klassik düşüncəyə daha dərinlən

nüfuz edən sənətkarlardan olmuşdur. Prof. B.Abdulla "Folklorlarda rəqəmlərin simvolikası" əsərində rəqəmlərin deyilişini iki yerə bölməklə birinci yerə deyilişi 24-dən ibarət olan rəqəmləri (ideoqrafik), ikinciye isə rum rəqəmlərini aid edir. Burada söhbətin predmetinə tam şəkildə aid olmadığından biz sırf B.Vahabzadə poeziyasında rəqəmlərin simvolikasından danışmağı daha zəruri hesab edirik. Folklorlarda rəqəmlər hesablama vasitəsi kimi öz müqəddəsliyi və uğurluluğu ilə seçildiyi halda, həm də onların sakramental, müqəddəs əhəmiyyəti də vurğulanmaqdadır.

B.Vahabzadənin "Azərbaycan oğluyam" şeirində "bir" həm lap az mənasında "torpağımdan bir çəmək kimsəyə də verməmə", həm tayı-bərabəri olmayan, əvəzsiz mənasında "mən bir qədim mahnıyam xallarım əlvan-əlvan", həm bütöv, tam, bölünməzlik mənasında "bir bədənə dönmüşəm", "bir ananın oğluyuq", "bir arzunun quluyuq", "olmuşuq bir Vətəndə" kimi işlədilməkdədir. "Tələtüm" şeirində işlətdiyi "yüz" və "min" rəqəmlərinin öz simvolik təyinatı vardır:

*Yüz-yüz yalan vədi mən...
Mənə rəngsiz, boyasız
Birçə doğru söz verən.
Mən gecəni neyləmə,
Mənə hərəkət dolu
Min səsi, min duyğulu
Təkcə bir gündüz verən!
Yüz-yüz yalvarışlara,
Min-min təmənnalara
Deyişməmə
Ürəkdən
Gələn səsi, səmri mən.*

Mifologiyadan, şifahi xalq yaradıcılığından, klassik ədəbiyyatdan gələn və onlarda özünə çoxdan vətəndaşlıq hüququ qazanmış simvolikaları B.Vahabzadə özünəməxsus poetik biçimlərlə əsərlərinin ruhuna yeni şəkildə daxil edə bilmişdir. Onun yaradıcılığında rəqəmlərin simvolikası həm məzmunca, həm də formaca təkmilləşib bütün əsərin qanını-canını təşkil edərək onu zənginləşdirməkdədir.

Bu da təbiidir ki, digər yaradıcılıq növlərində olduğu kimi poeziya sənətində də

ortaya çıxan nümunələr köhnə qəlib və qaydalar içində qapanıb qalmamalı, yeniləşməlidir. B.Vahabzadə məhz bu baxımdan poeziyada öz matrisasını, qəliblərini ortaya qoyur, rəqəmlərin simvolikasından həm sərbəst, həm də başqa vəznli şeirlərdə istifadəylə maraqlı assosiasiyalar yaradır. Onun bu tipli əsərlərini oxuyarkən adama elə gəlir ki, şeirin kompozisiyası, strukturu, eləcə də məzmunu hamının bilib işlətdiyi ifadələrdən ibarətdir. Və sanki bu tipli ifadələri eləcə qiyafədə ortaya qoymaq da çətin deyildir. Lakin deyimlərdəki fəlsəfilik bunu digərlərinə etməyə imkan vermir.

B.Vahabzadə zamanı əsərlərinin infrastrukturuna, obrazına daxil edərkən zamanı adi müşahidəçi kimi yox, həm də həyatın mahiyyətinə, onun gedışatına təsir edəcək element kimi ortaya qoyur, ondan poetik deyimin uğurlu şəkildə ifadə olunması məqsədi ilə istifadə edir. Rəqəmlərin simvolikasından "Zaman" şeirində istifadə də belə mərəmə xidmət etməkdən ortaya gəlir:

*Bir ay tamam oldu, düz bir ay,
bir gün*

Gəldim qəbiristanə...

*anamla deyil,
Onun başdaşıyla görüşmək üçün.
Düzü gözlerimə inanmadım mən,
Bir heyət dalğası ötdü sinəmdən.
Yaxşı yadımdadır...*

*dəfn ediləndə
Sonuncu qəbirdi anamın qəbri.
Qəbirdə doludur sağ-solu indi.
Nədən məzarlıqda vaxt düşmüş yada?
Demə o burda da, burda da varmış!
Ölülər məskəni - məzarlıqda da
Zaman, qədəm-qədəm addımlayırmış!..*

Məlum olduğu kimi, B.Vahabzadə lirikası üçün fəlsəfi-psixoloji üslub xarakterikdir. Rəqəmlərdən istifadə də onda bu ehtiyacdən yarana bilər. "Zaman" şeirində olduğu kimi, B.Vahabzadənin fəlsəfi-psixoloji şəkildə qələmə aldığı digər əsərlərdə əksər hallarda zamanla bağlı məsələlərə müəllif axıra qədər şərh vermir. Şair onlar haqqında fikri dilə gətirməklə məsələnin şərhini oxucunun ixtiyarına verir. Prof. A.Abasov yazırdı: "...Bəxtiyar Vahabzadənin lirikası fəlsəfi-psixoloji tutumu ilə diqqəti cəlb edir. Belə əsərlərdə yalnız hisslər, duyğular ümumiləşmir, insan ağılı, insan idrakı imtahana çəkilir, poetik "mən" kimi çıxış edən obrazda birləşən fəlsəfi mühakimələr oxucu ilə dialoqa girir, düşüncələr sanki sıraya düzülür, bir-birini əvəz edir". "Zaman", "An-min il", "Azərbaycan oğluyam" və s. şeirlərində sənətkarın varlığa və o dünyaya estetik münasibəti yetərinə özəl və fəlsəfidir.

B.Vahabzadənin yaradıcılığında rəqəmlərin simvolikası kifayət qədər görümlü əhəmiyyətə malikdir. Onlardan sənətkarın müxtəlif məqamlarda istifadə etməsi də onun əsərlərinin bədii-fəlsəfi gücünü artırmaqdadır. Buna görə də məsələni daha geniş şəkildə təhlil etmək də xeyli estetik səmərə verə bilər.

Şəbnəm Məmmədli
AMEA Folklor İnstitutu, elmi işçi

Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyəsi əsasında hazırlanıb.